

Александар Б. Лаковић

ЕКСПЕРИМЕНТИМА НИКАД КРАЈА

(Владимир Копицл: *H & Q*, Архипелаг, Београд, 2013)

Постоји јесништво у коме се реч сама измиче да би преустила што више простора јесми, која ће јоунићи изразине за чије постојање нисмо ни знали.

Милош Црњански, *Песме старој Јајана*

Песник Владимир Копицл (1949) је познат по својим упорним истраживањима и испитивањима језика, стиха и песништва, због чега његови читаоци и тумачи, са сваком новом књигом, очекују још један песнички експеримент, потпуно непредвидљив. Ипак, при сусрету са његовом најновијом збирком *H & Q*, са неочекиваним поднасловом *Аншироман*, када читалац препозна да је реч о хаику форми, заиста може доживети изненађење, уколико за песников ироничан и критички опус та реч уопште постоји.

Зашто кажемо изненађење и да ли смо у праву? На почетку морамо изложити паралеле и аналогije, као и познате дистинкције између обележја древне јапанске песничке форме из (шеснаестог-)седамнаестог века и Копицловог стваралаштва, узимајући његову најновију песничку књигу *H & Q* као референтну вредност и тачку додира и раздвајања.

И шта се може укратко рећи о досадашњем неоавангардном песничком садржају и поступку Владимира Копицла? Пре свега, намеће се Копицлова субверзија устаљених књижевних образаца, иронично-алузиван исказ и његова неочекиваност, као и склоност ка иновацијама песничке супстанце и испитивања њених могућности и капацитета (значи да можемо очекивати и субверзију хаикуа?). Али, доследности песника Копицла на фону песничког текста јесу незадовољство и фрустрација лирског субјекта са постојећим стањем у друштву, породици и у самом човеку. Зато не чуди Копицлов доживљај заједничке нам свакодневице, у њеној фрагментацији и деперсонализацији у виду нихилистичке и меркантилне опредељености усамљеног и неснађеног појединца.

На основу наведеног става о аутентичном и самосвојном Копицловом стваралаштву, са којим је сагласна и текућа књижевна критика, тешко се може наслутити песникова оправданост за хаику формом као потребан избор његовог новог песничког говора. Међутим, у књизи *H & Q* постоји егзистенцијална угроженост појединца и колектива, али није доминирајућа, није онако „копицловски“ бунтовна и еруптивна. Сачуван је сумор окружења и разлози за подсмех који боли, али нису интензивно нихилистички обојени. Они јесу ту, на сваком кораку, готово у сваком погледу, али нису више у епицентру песничког текста. У другом су плану, скупа са немоћи коју појединац осећа и тешко подноси.

РАЗМЕНА ДАРОВА

Ипак, верујући у досадашње Копицлове вредне и осебујне песничке истраживачке подухвате, и ценећи његове нетом наведене уступке на плану садржаја, у даљем коментару Копицловог хаику-првенца, морамо кренути одлику по одлику у њеној компаративној анализи и упоредби, дајући приоритет ономе што нам је мање познато, а то је поменуто источњачка књижевна форма као Копицлов, тек прихваћен и модификован, песнички поступак, већ легитиман на нашим књижевним просторима.

Пре свега, песник Копицл се одлучио за хаику (намерно не кажем класичан) од свега три стиха од укупно седамнаест стихова („горња строфа“), без дозвољених додатних стихова (два стиха од седам слогова), који се зову „доња строфа“ односно *цукеку*. Затим, паузу односно дијарезу (у хаикуу се зове *киређи* односно *киреји*) форме и суштине Копицл вешто користи обично након другог стиха и обележава је најчешће тачком („Кувано вино\ спустило се у ноге.\ Колумбо, Пинта“). Међутим, пауза може бити и после почетног стиха („Ручак у граду.\ Старац гута рекламе\ гладним очима“) или после сваког стиха („Ко кога воли?\ Мачка поједе миша.\ Сити спавају“), мада *киређи* може бити присутан и два-три пута, обично у завршном стиху („Приправник стрепи\ пред трупама из блузе.\ Мед. Млеко. Брескве.“).

Киређи (данас већ безмало обавезан део) представља место где читалац мора застати приликом читања ове минијатуре, односно *киређи* је ритмички прекид или рез који не само да спасава песму од монотоније, него и најчешће доноси двослојност или двосмисленост или шта већ све не, као и необуздане и слободне асоцијације (Бретон), чак и неочекиване и зачудне (Шкловски), што је једна од битних карактеристика Копицловог песништва, али и особен знак његовог препознавања. Дијарежа омогућава песнику изненадан обрт песме, што сведоче и следећи Копицлови хаику стихови – сатирични („Детенце цичи.\ Заменило би мајку\ за тањир супе“, „Секретарицу\ брине стање нације.\ Нема тонера“, „Ноћ. Прва лапта\ не мрда испод стрехе.\ Не да Косово“, „Кратке су ноге.\ Чак и кад истину говоре.\ лаж их раздваја“) и занеобичени („Хитна помоћ\ пројури кроз црвено.\ Звук још остане“, „Ватрица тиња\ од косе па до штикле.\ Пожар, сезонски“, „Девојчици је\ овај свет као мајка.\ Шачица меда“, „Месец те чека.\ До јутра биће будан\ тај сунђер чежње“, „Девојка види:\ Огледало је вара\ са ликом жене“, „Сласне борице\ љубе углове ока.\ Свршиће шминка“). Не треба заборавити и хаику у виду досетке, вица или црнотуморне слике („Жена без мане\ запосела му живот.\ И мане с њом“, „Фрижидер сумња\ да она воли другог.\ Тако је хладна“, „Шаргарепа је\ у фрижидеру сама.\ Пропаст Запада“).

Још једна занимљива сличност јесте што се Копицлова најновија књига (од укупно шесто два хаику тростиха), свакако не случајно, састоји од четири циклуса која су именована годишњим добима – *Зима, Пролеће, Јесен и Зима*, а Хироши Јамасаки-Вукелић подсећа да хаику песму (поред форме 5-7-5) одликује и реч (*киџо* или *кигаи*), која одређује годишње доба у којем је хаику настао.

Међу естетским својствима на којима су некада нарочито инсистирали јапански књижевни теоретичари, па чак и данас, битно је да у добром хаикуу треба да се нађу *саби*, *шиори* и *хосоми*. *Саби* се односи на извесну лепоту песме одређене нијансе, а затим означава усамљеност и смиреног лирскога субјекта који песму гради и саопштава. Условно речено, *саби* би одређивао песников став према ономе о чему

пева. Израз *шиори* илуструје патетику условљену неким неодољивим, и често несхваћљивим силама. *Шиори* се доводи у контакт са осећањем сажаљења, мада сам не проистиче из теме песме. Термин *хосоми* подразумева нежност и тананост, а ова као „квалитет самотне лепоте крхких ствари који живи у срцу поеме“, записао је неко од јапанских тумача хаикуа. Наиме, суштина лирике јапанске поезије јесте у њеној посебној позиционираности, која се огледа истовремено у њеној друштвеној конотацији и могућностима личног искуства, а не на моралним и другим апсолутним или конвенционалним вредностима. Предност је увек била на страни личног.

Што се тиче назначених белега ове древне јапанске поезије можемо након пажљивог читања најновије Копицлове песничке књиге, закључити да у песниковом дискурсу очигледно нема патетике и сажаљења, али има субверзије и сарказма, има смирености и стваралачког искуства (још од раније), а читамо дескрипцију и екфразу (нарочито у почетном циклусу *Зима*), које су, пре свега, у функцији промишљене ироније, сатире и муњевитог црног хумора. Ретки су искључиво дескриптивни стихови („Сунце је стало\ и не мрда са неба.\ Чита јануар“, „У небу звезде\ трепере као чедност.\ Блиско, далеко“) без додатне значењске подлоге („Дрхте пахуље\ као женска колена.\ Птице, селице“, „Сунце изрони,\ таласић лизне шкољку.\ Гладни вечности“, „Очи се траже\ као јутро и роса.\ Вечност све памти“, „Ах, тај је цветић\ као Сунце пред зору.\ Далек, а ту је“).

Међутим, постоји факат који указује на блискост Копицлове поезије и хаикуа. Наиме, теоретичари су наглашавали да је битно да *зен* треба да буде основа за разумевање хаику поезије, у виду прозора кроз који се мора гледати на хаику свет да бисмо га уопште схватили. Без тога или без аналогног погледа на свет све што пишемо само личи на хаику – говорили су раније тумачи хаикуа. Тек као кроки, *зен* (који извире из будизма) јесте духовна основа на којој је настао хаику, као што то може бити и на другом говорном подручју уколико постоји адекватна призма кроз коју се доживљава свет око песника и нас. Стога јапански хаику не може без *зена*, и не може без препознавања основног будистичког учења о кругу умирања и рађања, по којем живот прелази с бића на биће или животињу или биљку. Али, преузимање хаику мора доживети извесне адаптације и прилагођавања, да не би остао плагијат без емоција. Кад је у питању Копицл, он је већ био доследан наведеном основном садржају, али не кроз будистичку догму и без прихватања утешног обећања да човек поседује право и на други живот. Копицл је писац нашег тренутка. Нашег живота. Наше коби. Наших заблуда и илузија. Песник Копицл је филозоф и критик нашег доба.

Сем тога, хаику је ипак виртуозна минијатура, а Копицл је додуше, био до сада више наклоњен дужим стиховима, са разноврсним, често непесничким, жанровским цитатима и тзв. монтажама, него краћим и брзим обртима, које песник користи убедљиво, звучно и асоцијативно, мада не онако вешто као када су у питању дужи стихови. Иако песнику, уопште, одговарају игриви језички преокрети и семантичко вртоглаво занеобичавање, ипак, на тако малом простору, резултат није увек очекивани, нарочито када се ток једног тростиха наставља кроз друге. Такви примери преовладавају и значајно снижавају значењски ниво песме на који је своје читаоце и тумаче навикао песник Владимир Копицл. Али и у таквим условима певања песник је певајући о све-

ту око нас и ругајући му се кад год му се указала прилика, заправо певао о нама и нашим недаћама, о нашој загледаности у свет и живот, и њихов смисао. У наше јесте или није. У наше има или нема. И што илуструју игриви Копицлови тростихови: „Свако би хтео\ оно што нема.\ И све што има“, „Понекад боли\ све што има. Њу само\ душа, што нема“, „Ко недостаје.\ тога можда и нема.\ Сав свет је овде“, „На пут понеће\ што у оку јој дрема.\ И све што нема“.

У овом трену може се пронаћи оправдање за Копицлов критички, често и гротескни став, јер, како кажу јапански књижевни теоретичари, иако хаику не трпи мудровање, хаику подразумева духовност, па и хуморни дискурс, али само ако остаје у границама лакорекости и спонтаности. Наиме, хаику води порекло и од комичног *ренје хаикаи*. Хаику који се претежно бави човековом и његовом природом и у којем је хумор кључни песнички облик назива се *сенрју* поезија, у виду фијука ветра или флеша, као код афоризама, пошалица, па и успешних вицева, што је већ блиско Копицловом песничком обрасцу и што је већ запажено у његовом песништву.

Дакле, пред нама је, заправо, посебна Копицлова *sms* или кратка епистоларна *сенрју* поезија (иначе, *сенрју* је претеча хаику форме), која је још захвалнија као медијум за песника као што је Владимир Копицл, јер *сенрју* је, најкраће речено, форма у коју песник уноси себе, свој субјективан осећај и критички приказ брзо доживљеног, због чега себи дозвољава да буде шаљив, ироничан, подругљив, да се исмева свим оним типично људским слабостима и врлинама. Има право бити оштар, без компромиса, бестидан, па чак и окрутан. Иначе, најпознатији јапански хаику-песник седамнаестог века Мацуо Бушо је овај тростиховни исказ потпуно ослободио комичног и хуморног, што је красило *сенрју* поезију као претходни облик.

Управо та спојна тачка *сенрју* технике и Копицловог песничког поступка је песнику омогућила трансфер његовог критичког и рушилачког менталитета у субверзију стиховања, која у овој пригоди наликује непесничким телеграмским или *sms* порукама. Ову могућност је песник вешто искористио да изврши субверзију хаикуа пишући у хаику форми (понављам телепринтерске и *sms* поруке), што иначе, није новост за Копицлово песништво, испуњено новим изазовима и искушењима, којима његова природа и иронизован говор нису могли одолети никоме и никада („И светац воли\ кад Сунце дирне дојке.\ Пардон, црквицу“).

Треба такође рећи да је хаику поезија необично заживела у српској поезији и временом, корак по корак, одступала од прописаних конвенција, тако да ми данас и овде читамо и такав хаику у чијем средишту су неочекивани мотиви, на пример, историја и традиција, као што је то био пример у књизи песника Слободана Павићевића *Ошворени ѓрелом*, објављеној још 1990. Има покушаја хаикуа у стрипу, чак и примера научне фантастике у хаикуу. Можда већ постоји и сајбер-хаику, зашто да не?

У Копицловом мозаику природе, биљног и животињског света из окружења, који се могу доживети као погледи, као флешеви, као тренуци стварности, као *sms* писма, која се вртоглаво дешавају, настављају и преусмеравају у неочекиване облике, попримајући још један квалитет. Штавише, као један од кључних мотива Копицлове најновије песничке књиге издвајају се љубав и жена, што је аналогија са хаикуом као оличењем емоција („Нимфа осваја\ боље од Џингис Кана.\ И коњ срећнији\ ... Свршиће сада.\

Њене очи су срце\ тамне планине\ ... Срце се данас\ све сабрало у тачку.\ Ах, где је? Овде“). Честе су и асоцијације и поређења између љубави и помињаног биљног и животињског бревијара („Приправник стрепи\ пред трупама из блузе.\ Мед? Млеко? Брескве“, „Бресквице пупе.\ Све капи летње кише\ хтеле би у њих“, „Стражњица као\ две меке, беле патке.\ Знају француски“, „Ах, женско раме,\ као маче пред зору.\ Сањи-во будно“). Очигледно, да ни када је мотив љубави у питању, песник се није либио игриве ироније, сарказма и подсмеха.

Ево још једног садржајног приближавања хаику поезије и досадашњег Копицловог песништва, а које сведочи о оправданости Копицловог преузимања *сенрју* обрасца. Наиме, садашњост је извор и уопште суштина хаикуа, што значи да је сваки тренутак нашег живота подједнако важан, јер у себи може носити заметак вечности. Хаику се, на први поглед, бави малим и безначајним, а потенцијално кључним темама и горким драмама појединаца и колектива, као што је и Копицл то чинио детаљима и погледима који су парадигме песниковог и нашег окружења. У тој ситуираности и непотребна ствар може постати насушна, само ако је песник у стању да је упозна потпуно и ако јој се приближи довољно. И сићушно може бити огромно. И пролазно вечно. Хаику није привилегија ретких и посвећених, као што је то био случај у спевовима, већ је намењен свима који су даровани посебним осећањима да читају (читај – препознају и прихватају) велику космичку књигу и да пажљиво послушају симфонију природе и човека. Хаику поезија не говори о неизрецивом, она води ка њему и то најкраћим путем. Хаику није циљ, већ пут до циља (М. Црњански). Каква јесте и Копицлова иронија и уопште његово бављење поезијом.

За разлику од хаикуа, у Копицловом песништву се уочава тежња да се искуство и стварност песнички прераде, али пропуштајући их кроз филтер аналогije и контрапункта, асоцијација и метафора, алузија и илузија. И то необично вигилних и спремних да крену у сусрет поређењу и на основу звука и на основу смисла, али и на основу супротности, напуштајући на тренутак семантичку контуру песме. Заправо, песник Копицл се није могао одупрети игри речима, углавном обртима и екскурзивним искорацима у језику. А *сенрју* поезија у лику *sms* порука, благодарећи хуморној интонацији и обавезним цезурама, му управо нуди такву привилегију.